Vernosť v láske
(rozhovor s Jánom Chryzostomom kardinálom Korcom)

„Kto v tomto svete ešte hlása znášanlivosť, zmierenie, odpúšťanie, kto tu ešte hlása lásku?“

Kňaz, biskup, kardinál, ale aj priateľský, kultivovaný a krehký človek, ktorý (ak je potrebné) vie prejaviť až neočakávanú hrdosť a pevnosť. Prežil radosti, ale najmä útrapy za niekoľko ľudských životov, napísal toľko kníh, koľko nenapíše za celý život niekoľko spisovateľov dohromady.

Spisovateľ, teológ, filozof, historik, sociológ, etik a esejista Ján Chryzostom Korec písal o problematike biológie, antropológie cez filozofiu až po odborné náboženské knihy.

Začal publikovaním v študentskom časopise Rozvoj a z vyše 60 diel spomeniem aspoň niektoré: *O vzniku a vývoji života, Náhoda či zámer, O pôvode človeka, S úctou voči dejinám, Úvahy o človeku.* A zásadné diela: *Cirkev v dejinách Slovenska, Človek na cestách zeme, Spomínam, premýšľam, vyznávam (kniha rozhovorov profesora Pašteku s kardinálom)*, ale i *Rozhovory spod Zobora* (Ľuba Šajdová), ktoré vznikli zo spolupráce vtedajšej Literárnej redakcie Slovenského rozhlasu s Jeho Eminenciou kardinálom Jánom Chryzostomom Korcom, vtedajším nitrianskym diecéznym biskupom.

ĽUBA ŠAJDOVÁ: Vaša Eminencia, vo svojej knihe *Človek na cestách zeme* ste spomenuli, že pôvodne ste začali písať z literárnych pohnútok. Vy však viete, že nestačí „len“ tlmočiť pravdu, ale treba ovládať aj spisovateľské umenie. Uvažujete o tom, ako písať, aby ste oslovili čitateľov. Sú knihy, ktoré už tým, že existujú, menia svet. Sú to práve diela, v ktorých sa snúbi kvalitný štýl s pravdivým a presvedčivým obsahom. Knihy, ktorých harmónia formy a obsahu je súčasťou ich vzniku.

JÁN CHRYZOSTOM KARDINÁL KOREC: Myslím si, že zaujmem najmä vtedy, keď píšem spontánne, prirodzene. Tak ako sa ukladá rosa na list, ako preteká srdcom krv a ako sa vlákno stromu tvorí z miazgy. Kto však vie písať tak pravdivo, jednoducho a účinne? Viem z mnohého čítania, že dobrý štýl vylučuje všetko neužitočné. Má byť hospodárny uprostred bohatstva, má presne vyjadrovať myšlienku alebo pocit. Mali by nás pochopiť všetci, pre ktorých píšeme. Preto by sme mali písať tak, aby sme zasiahli v ľuďoch všetko, čo je v nich „priamo alebo nepriamo orgánom pravdy". Dobrý štýl oslovuje všetky duše a všetky schopnosti duší. Osvedčený autor napísal, že vždy túžil ponúknuť pramenistú vodu, nie umelý nápoj. Komu sa však podarí slúžiť naskrz rýdzo pravde? Nejde preto o autorov, ide o vec a pravdu. Ten, kto číta, mal by byť taký zaujatý vecou samou, že by sa vôbec neznepokojoval tým, odkiaľ k nemu pravda prichádza... Písal som možno najprv sám pre seba. Spúšťal som olovnicu do čoraz väčších hĺbok – a s ňou kotvu. Život musí byť ukotvený, ak má byť životom človeka a dôstojným životom národa. To vedeli už Gréci a po nich ďalší. Dnes akoby sme na hĺbky zabudli. Preto som premýšľal a písal. Pre seba a azda i pre iných. Naša literatúra by mala zniesť takú knihu. A taká kniha by mala vydržať v našej literatúre. Písal som teda o podstatných veciach života a človeka, o veciach najpodstatnejších, od ktorých závisí všetko ostatné ako dom od fundamentu. Aj u nás na Slovensku.

Zakladateľ kvantovej teórie, nositeľ Nobelovej ceny za fyziku Werner Heisenberg sa vyslovil, istotne po mnohých skúsenostiach z dejín a života, že náboženstvo je základ etiky, etika predpoklad života.

Blízky je nám kresťanský kríž – sme azda jediný národ a štát na svete, ktorý má kríž v štátnom znaku, na všetkých školách a úradných budovách doma i po celom svete. A odvolanie na kresťanské tradície je zakotvené v našej ústave. Nie ako príkaz. Dostalo sa ta ako spoločný súhlas. Je to výraz dychu našich dejín, našej kultúry, nášho života.

Ľ. Š.: Aj v knihe *Spomínam, premýšľam, vyznávam* pravda prichádza z hĺbok, do ktorých sa niektorým jednoducho nechce. Je to nepohodlné, namáhavé a dosť často to aj bolí. Vidím a cítim to tak, že slovenské národné dejiny, kresťanstvo a cyrilo-metodská tradícia tvoria trojjedinosť vášho diela...

J. CH. K.: Chcieť vysvetľovať celú našu kultúru bez kresťanstva či dokonca proti kresťanstvu znamená nepochopiť nič a písať o ničom. Boli takí, čo sa o to pokúsili – a utvárali prázdnotu. Takáto prázdnota sa pokúšala obsadiť všetky miesta v kultúre, sadala na všetky sedadlá divadiel a chcela zaplniť všetky pulty kníhkupectiev i všetky lavice škôl či katedry univerzít. Táto prázdno-

ta u nás ešte nevymizla. Sídli v prázdnych srdciach niektorých ľudí, či už píšu perom, strojom alebo do počítačov. Nemajú slova pravdy pre nič kresťanské, potom pre nič slovenské, a tak ani pre nič ľudské. Lebo táto trojica tvorí u nás rozhodne jednotu. Kto obchádza kresťanský základ našej kultúry, nemôže kultúrne ani sedieť, ani stáť, ani sa pohybovať. Je mimo našej zeme a mimo našej kultúry. Literárna tvorba od Gavloviča po Silana bola nesená duchom kresťanstva. Preto bola aj slovenská a ľudská. Ale dávno pred Gavlovičom tu boli chrámy, piesne *Cithara sanctorum* i *Cantus catholici*, boli tu rozprávky a príslovia – a to všetko bolo preniknuté duchom kresťanstva, duchom slovenským a ľudským. A ešte predtým tu boli školy a kríže a Božie muky a modlitba Otčenáš a Pavol z Levoče a dávno predtým *Proglas* a *Život Konštantína* a sám Konštantín a Metod, ich preklad Písma a liturgické knihy, položené na oltár Santa Maria Maggiore v Ríme. A bol tu Gorazd a pred ním od roku 829 Pribinov kostolík vedľa pevnosti na Nitrianskom hrade... Kto to však zráta? Ale kto to môže poprieť, aby nezaprel celé Slovensko, celý národ a celé jeho dejiny? Veď z tohto duchovna vyrastalo u nás všetko až po Trnavskú univerzitu, Bernoláka, Sládkoviča, Štúra, Moyzesa i Kuzmányho. Ako bez kresťanstva pochopiť Hviezdoslava, Kukučína, Beniaka, Rúfusa, Fullu alebo Suchoňa? Naša kultúra vyrastala z kresťanskej pôdy, z kresťanského ducha, duše, svedomia i vedomia. Odkloniť ju z tohto riečiska by znamenalo odkloniť z riečiska Dunaj a chcieť preniesť Tatry do Afriky.

Na Slovensku mala kultúra kresťanské krídla. Ak by ich niekto odsekol, hľadel by na mŕtvolu. Vták je vtákom krídel. Slovensko bolo udržiavané pri dôstojnom živote kresťanstvom.

Ľ. Š.: Pán kardinál, ako si vy vyberáte knihy, ktoré knihy slovenských spisovateľov čítate? Zaujímalo by ma, či siahate aj po knihách, o ktorých dopredu viete, že nie sú s náboženskou tematikou.

J. CH. K.: Zo súčasných slovenských spisovateľov alebo básnikov určite najradšej čítam Rúfusa. Je to hlboký básnik, mysliteľ. Asi som prečítal každú jeho knihu, niektoré aj viackrát. Samozrejme, že čítam aj iných. Prečítam si aj Ladislava Balleka, čítal som si Mináčove eseje, eseje Pavla Števčeka, Ladislava Ťažkého, napríklad mám rád Janka Silana alebo aj Michala Chudu, Svetloslava Veigla.

Nebudem sa púšťať do vyratúvania, lebo aj tak by som krivdil mnohým iným, ktorých takisto veľmi rád čítam. Nemusia to byť len veriaci spisovatelia a básnici, zaujímajú ma pohľady aj iných ľudí a z iných zorných uhlov a myslím si, že patrí ku kultúre vedieť prijímať alebo si prečítať aj názory iných. Čí-

tal som Novomeského, aj vtedy, keď bol vlastne akoby mojím nepriateľom, a aj vtedy, keď som bol vo väzení, uznával som, že ako básnik bol dobrý. A dokonca vo svojich knihách som citoval niektoré z jeho básní.

Čítal som mnoho z cudzích literatúr, no nie už z krásnej literatúry, skôr náukové veci v nemčine, vo francúzštine alebo v prekladoch. Hamleta a iné vrcholné diela zo svetovej literatúry. Nevedel som sa nikdy dočítať Dostojevského, *Bratov Karamazovovcov* alebo *Diablom posadnutých*. Zaujímalo ma, ako sa zavŕtava do človeka, do jeho problémov, do jeho svedomia... Vždy som rád a veľa čítal, teraz mám menej času, ale zato si nedám ujsť ani jedno číslo Slovenských pohľadov či Literárneho týždenníka, všímam si, ako ľudia reagujú, akými myšlienkami žijú, a to ma ako kňaza, ako biskupa obohacuje, poznávam tak problémy človeka, problémy Slovenska, Európy a sveta.

Ľ. Š.: Ako kňaz a biskup ste v rokoch totalitného ateistického režimu na Slovensku pracovali ako robotník, závozník, laborant, dokumentarista, nočný strážnik, opravár pradiarenských strojov, opravár výťahov a za náboženskú činnosť medzi študentmi ste boli väznený. Píšete o tom aj v publikácii *Od barbarskej noci.*

J. CH. K.: V tých zamestnaniach som sa začal prvý raz stretávať s konkrétnymi ľuďmi v podnikoch. Bolo pre mňa neobyčajne zaujímavé pozorovať ich zblízka. Tu sa vlastne začalo moje dlhodobé štúdium ľudí a ich života.

Ľ. Š.: Teda nie iba teória pre teóriu, nie iba suchopárne vedecké štúdie, ale človek. Človek z mäsa a kostí, ale aj z duše a duchovna. Tak ako o tom hovoríte v knihe *Cirkev na Slovensku.*

J. CH. K.: Vo svojom slovenskom domove sme sa stretali s otcom a matkou, s bratmi, sestrami, susedmi a známymi. Ale stretali sme sa tu i s Bohom. Prostredníctvom cirkvi a jej chrámov sme prežívali Božiu blízkosť. V dobrých ľuďoch sme spoznávali Boží obraz a Božiu tvár. Potom už básnik mohol za nás všetkých spievať: „O Bohu šepce mi každá tvár, ratolesť každá, každá byľ a každý strom."

Roky ma zaujíma otázka, čo znamená byť naplno človekom, byť kresťanom a ako ním možno byť aj z hľadiska intelektuálnej rýdzosti. Každý veriaci je, pravda, kresťanom svojím osobným spôsobom, ktorý závisí od stupňa osobnej zrelosti, od povahy a psychologických predpokladov, od doby a miesta, kde žijeme, od celkovej spoločenskej a náboženskej situácie. Ale každý svojím spôsobom vydáva „počet a vysvetlenie o svojej nádeji"...

Ľ. Š.: „Domov... To nie je len rodná obec," píšete v diele *Cirkev v dejinách Slovenska.* „To je aj rodná zem a krajina. Je to najosobnejší vesmír každého z nás. Každý ho podľa vlastnej lásky, poznania, hĺbky a kultúry srdca prežívame odlišne – povrchne, alebo hlboko."

J. CH. K.: Básnici i historici popísali už mnoho o domove a rodnej hrude. Historici skôr odborne a vecne, básnici srdcom a dušou. O rodnej zemi ako

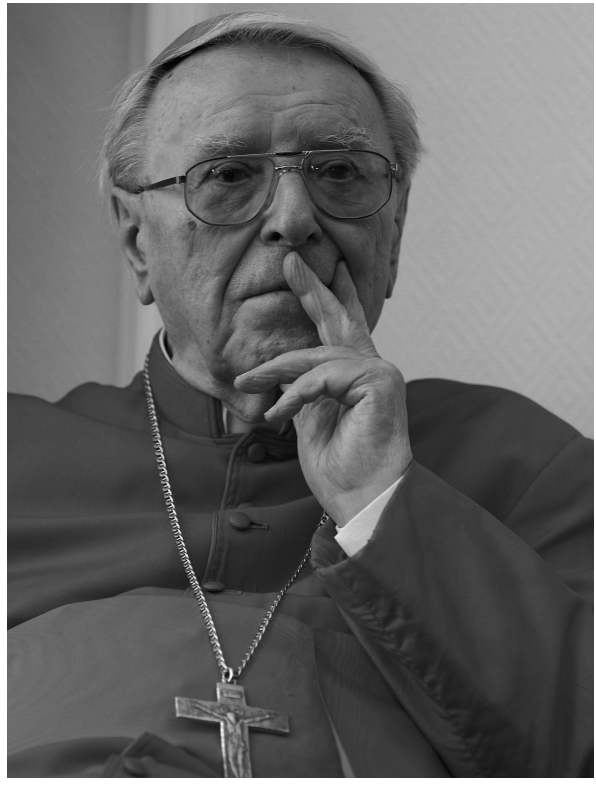

o domove sa bude písať ďalej po stáročia. Je to čosi, čo nezostarlo ani nezostarne, čo bude ľudí sprevádzať, kým bude „čo len jedna duša na zemi".

Nech si hovorí, kto chce čo chce, národ, ktorý nemá taký vynikajúci nástroj svojho života, akým je štát, ktorý pomáha organizovať život, ktorý podporuje rozvoj kultúry, jazyka a všetkých oblastí života, školstva atď., vrátane literatúry, taký národ do určitej miery živorí.

Po tisíc rokoch sme sa akoby zázrakom uchovali. Cyrilo-metodská tradícia nám pripomína naše prehlboké korene, že tu nie sme iba včerajší a že nás

to zaväzuje, že tí pred nami vydržali, že vytrvali. Matky vytrvali. Tie učili deti po slovensky, na Orave, na Kysuciach, v Detve a všade inde. Tie naše mamy. Chcel by som povedať, že mali viac rozumu ako niekedy my teraz. Tie udržiavali národ, spievali deťom, tvorili ľudovú slovesnosť a ľudové piesne, príslovia, porekadlá, rozprávky. Toto všetko formovalo našich ľudí. Národ žil z toho, čo tu bolo zasiate v 9. storočí. Či my dosť dnes chápeme tú cyrilo-metodskú tradíciu? Všetci určite nie. Keď niekto príde s tým, že cyrilo-metodská tradícia u nás je mýtus, tak neviem, čo si mám o tom myslieť. Keď niekto príde s tým, že v preambule, ktorá je základnou orientačnou ideovou myšlienkou alebo vyjadrením toho, čo bude nasledovať, prečo ten štát bude mať takúto ústavu a takéto právo, takúto vládu a takýto parlament, takéto zákony, že teda v tej preambule nemá byť zmienka o cyrilo-metodskej tradícii? Neviem, čo si mám o tom myslieť...

Ľ. Š.: Cyril a Metod prišli k nám ako vierozvestovia, ale súčasne nám priniesli písmo, jazyk. Čiže akoby dávali na jednu úroveň vzdelanie s možnosťou šíriť ho písmom...

J. CH. K.: Áno. A bolo im jasné, že to kresťanské bude môcť byť zrelé len vtedy, keď bude aj kultúrne. A preto nám sv. Metod zanechal aj *Napomenutie vládcom* a iné diela, to už boli prejavy kultúry, ktoré neboli striktne liturgické, v tom bola ich veľkorysosť, predvídavosť. A keď Krčméry hovorí, že staroslovienčina vedela vyjadriť aj tú rosnatú sviežosť žalmov, je to pravda! Reč, ktorá sa naraz vynorila a bola schopná preložiť aj básnické diela Svätého písma, žalmy... To bolo nevídané! Čiže oni boli presvedčení, že ak chcú, aby sa kresťanstvo – kresťanský život a cirkev – rozvíjalo, musí byť kultúrne. Musí byť kultúrnym náboženstvom. Čiže paralelne s tým kresťanským sa museli rozvíjať všetky ostatné kultúrne oblasti. Toto je najväčší odkaz, aký máme. Bohužiaľ, my dnes akoby sme trochu zahadzovali to náboženské, ale aj to kultúrne.

Ľ. Š.: A navyše sa staroslovienčina stala štvrtým liturgickým jazykom.

J. CH. K.: Čiže to je drahocenný poklad, ktorý my sme ešte ako celok nedocenili.

Ľ. Š.: Vaša Eminencia, najvýznamnejšími sviatkami pre kresťanov je narodenie Ježiša Krista a jeho ukrižovanie a zmŕtvychvstanie. Sme v období adventu, teda v čase očakávania na príchod Spasiteľa, v čase očakávania vianočných sviatkov. Vianoce však svätia nielen kresťania. Čím by mali byť tieto sviatky pre všetkých ľudí?

J. CH. K.: Ľudstvo nie nadarmo ráta dnes svoj letopočet od prvých Vianoc. Veľkí tohto sveta, tí, ktorí rúcali a zakladali ríše, musia sa uspokojiť s tým, že ich miesto narodenia je ďaleko-ďaleko za betlehemskými jasľami. V betlehemskom dieťati bolo dané nášmu svetu tajomstvo, ktoré má byť pre každého človeka „na pád a na povstanie". A naozaj, tajomstvo osoby Ježiša Krista nie je mŕtvou kapitolou dejín. Dvetisíc rokov najlepšie hlavy ľudstva pracovali na tom, aby nám toto tajomstvo priblížili. Milióny veriacich ho prežívali. Národy sa pre toto tajomstvo rozdeľovali i spájali. Ešte aj dnes sa svet delí na priateľov a nepriateľov Krista. Tak ako na počiatku boli pastieri i Herodes. Som presvedčený, že každá éra, každý národ, každý človek, každý deň nášho života, každý náhľad nášho ducha a každý náš čin budú raz merané a hodnotené mierou Kristovou. Jeho meno a jeho moc nikdy nezaniknú. Šavol, neskôr Pavol z Tarzu, to prežil a potom už nechcel v živote nič iné, iba ohlasovať vzkrieseného Krista.

Nám sa niekedy zdá, akoby Ježiš nebol dosť rozvinul svoj osobný život, ak bol i Synom Božím. Akoby nebol dosť využil svoje dary a svoje možnosti. Niektorí z nás by mu boli azda navrhli, aby prevýšil všetkých mysliteľov, tvorcov vedy a umelcov. Ježiš nič z toho neurobil. Neprevýšil ani Aristotela, ani Pytagora či Archimeda, ani Sofokla. A predsa ich všetkých prevýšil na tisícročia. Z neho vyrástla aj filozofia, aj veda, aj umenie. A z neho vyrástli svätci, tí, čo pri kahancoch opisovali antické rukopisy, tí, čo vykupovali otrokov, i tí, čo sa starali a starajú o siroty a malomocných, i tí, čo bedlia na astronomických observatóriách. Ježiš sa akoby rozrástol vo svete a v dejinách cez svoje dielo a pôsobí cez stámilióny svojich veriacich do dnešného dňa.

Otázka o človekovi, ktorú si aj dnes znova a znova kladieme, je pre mňa otázkou o Kristovi, o Synovi človeka. Je ňou už 2 000 rokov a neprestane ňou byť nikdy. Niet inej a spoľahlivejšej miery pre človeka, pre jeho zmýšľanie a život, než je miera Kristova. Miluj Boha, maj rád človeka, žiť tvorivým a obetavým životom a odpúšťaj. Tak utvoríš okolo seba znesiteľný život, ba život hodný človeka a žitia, otvorený večnosti. On jediný povedal slová, ktoré nie sú z tohto sveta: „Kto verí v Syna, má večný život" (Jn 3, 36).

Ľ. Š.: Pojmy sloboda, láska, sviatok sa mi javia takmer ako synonymá. Súhlasíte, pán kardinál? Ak áno, v čom je ich súzvuk, spätosť?

J. CH. K.: Áno, sviatok je udalosť spoločenská, ktorá má hlboký význam. Sviatok nie je len oddych. Oddychom je aj lov rýb. Ale nie je to sviatok. Sviatok povznáša život, spája ľudí, prehlbuje ich ľudskosť. Takéto sviatky potrebujeme aj dnes ako soľ. Potrebujeme ľudskú solidaritu.

Kto v tomto svete ešte hlása znášanlivosť, zmierenie, odpúšťanie, kto tu ešte hlása lásku? Naopak, vyhlasujú sa priamo dni nenávisti, hnutia hnevu a hnutia pomsty. Výsledkom je nekonečný zápas skupín, vzájomné obžaloby, hrozby, atentáty, vraždy a ustavičné vojny. Aj v našej Európe. Ľudia zostávajú bezradní a bez nádeje. Vybuchujú okolo nás už len vášne. Ľudia sa spájajú len v nenávisti a pre pomstu. Kto má silu, kradne, kto má zbrane, zabíja, kto si je istý beztrestnosťou, zbíja. A všetci pritom hovoria o slobode a demokracii. A tak svet i naša Európa prežili už všetko možné – slobodu rozumu i vášní, agresie a okupácie, revolúcie i kontrarevolúcie, krízy i rozmachy, fašizmus i socializmus. Takmer všetko sa už vyskúšalo, a takmer nič sa neosvedčilo. Lebo aj najlepší systém života sa zvrtne na ľuďoch – ak sú ľudia bez svedomia, zneužijú aj najlepší systém vládnutia a života. Správne formované svedomie je najhlbší základ zdravej spoločnosti.

Aké formovanie? A podľa čoho a podľa koho? Práve o tom sú Vianoce. Kristus, Desatoro a s tým úcta k človekovi, k rodine, k spravodlivosti – to všetko tu pretrváva 2000 rokov. Áno, boli aj v dejinách kresťanstva pády, omyly a chyby ľudí. Ale aké iné spoločenstvo za vyše 2000 rokov vychovalo toľko krásnych postáv ako kresťanstvo? Kde inde vyrástol Benedikt z Nurzie, Konštantín a Gorazd, Don Bosco alebo Matka Tereza? Aj o tom sú Vianoce. Sú programom života.

Ľ. Š.: Zrejme je hlboko v dušiach všetkých ľudí skrytá túžba po ozajstnom duchovnom zážitku, túžba po tajomstve, keď rok čo rok spolu s kresťanmi slávia Vianoce.

J. CH. K.: Vždy keď sa ľudia strácajú v húšťave pseudohodnôt, treba im predostrieť osobnosť Kristovu. V duchovnom zmätku súčasného sveta, ktorý sám seba ohrozuje vzájomným vykynožením, nijaká falošná či prázdna idea neobstojí a neudrží si prestíž vo svetle evanjelia. Univerzalizmom svojich zámerov, duchovnou inšpiráciou svojich správ a náuk, zjavením Božích úmyslov s človekom a dejinami, odkrývaním Božej dobrotivosti, novosťou pohľadu na ženu, na jednotu ľudstva – tým všetkým evanjelium neslýchane prevyšovalo horizonty antického sveta otroctva, súkromnú i verejnú činnosť Kristových žiakov. Robilo tak v prvom, a robí tak aj v 20. storočí. Ba robí viac – formuje ich ducha, dotýka sa ich duše a vkladá do nich zrno Božieho života. A dobrej vôli, ktorú v nás vzbudzuje, dáva nádej na priame spojenie s Bohom vo večnosti. Evanjelista, milovaný lekár Lukáš, má preto správou o Betleheme naozaj čo povedať aj nášmu dnešnému i zajtrajšiemu životu.

Som presvedčený, že len pri pohľade na Krista budeme schopní rozvíjať ži-

vot a svet v úcte k pravým hodnotám. Len pri pohľade naňho bude zo života miznúť zmätok a chaos. Len s ním bude pokrok dostávať jasný smer a cieľ. Len pri pohľade na Krista bude jasné, čo je dobro a čo zlo, ktoré prostriedky sú vhodné, ktoré zlé a ktoré priam zvlčené.

Len podľa zásad evanjelia budem vedieť, ako vychovávať deti, učiť ich, aby mali nielen čisté zuby, ale aj svedomie. V samom strede úsilia národa a štátu bude starosť o človeka pred tvárou večnosti. Darmo sa kdekto z tých zásad smeje. Bez týchto zásad by sa o nejaký čas nielen naše dievčatá a ženy báli vyjsť po zotmení na ulicu. Veď už sa strieľa a zabíja aj za bieleho dňa. A boja sa aj čestní podnikatelia, aj svedomití sudcovia, ba aj policajti. Bez evanjelia život upadá.

Aj pre toto všetko nielen svätím, ale doslova si ctím a milujem Vianoce. Lebo Vianoce sú živý a oživujúci Kristus. Aj pre nás na Slovensku.

Čo nenájdete ani v jednej z kníh kardinála Korca

Ľ. Š.: Prv ako budeme hovoriť o vašej tvorbe, spomeňte si na prvučičkú knižku, ktorú ste čítali, pamätáte sa na ňu ešte? Alebo ktorá vám utkvela v pamäti?

J. CH. K.: Viete ktorá? Knižka Jozefa Cígera Hronského *Smelý zajko*. Myslím, že tá... Je to už veľmi dávno, je to dobrých šesťdesiatpäť, možno aj viac rokov, čo som túto knižku čítal. Veľmi sa mi páčila, páčil sa mi obsah, možno aj preto, že ten zajko bol naozaj smelý, a páčila sa mi aj slovenčinou. Potom som čítal mnoho, mnoho zo slovenskej literatúry, Sládkoviča, Kalinčiaka atď. Skoro celú slovenskú literatúru som prečítal.

Ľ. Š.: Čítali ste aj vy ako mládenec *Marínu*?

J. CH. K.: Určite. A dodnes viem niektoré verše naspamäť...

Ľ. Š.: Zarecitujete čosi z nej, prosím?

J. CH. K.: Netrúfam si teraz, ale v pokoji si viem zopakovať niektoré verše z nej. A myslím si, i keď vtedy ju prijímali niektorí s výhradami, že je to jedna z najkrajších ľúbostných básní, ale transponovaná do roviny aj omnoho vyššej. Že Marínu chápal Sládkovič aj ako Slovensko a lásku k nemu.

Ľ. Š.: A čo hovoríte ako člen Spolku slovenských spisovateľov na terminus technicus, ktorý sa zjavil v recenziách, „píšuci kardinál“?

J. CH. K.: Iste, môže byť aj tancujúci kardinál... *(Smiech.)* Alebo môže byť kardinál, ktorý sa lyžuje... Nuž, neviem, ako vyjadriť, že som písal roky a roky. Mám asi pätnásť kilogramov svojich rukopisov. Všetko píšem rukou. Nikdy som nepísal na písacom stroji. To ma rušilo. Potrebujem úplné ticho, čistý papier a tiché pero.

Ľ. Š.: Teda nie škrípajúce pero... Ja som si myslela, že možno ešte i tým husím pierkom...

J. CH. K.: No, neviem, ako by som bol písal v časoch svätého Tomáša Akvinského, keď brkom písali na pergamen. To musela byť drina, keď napísal *Sumu teologickú*... päť veľkých zväzkov. To boli hrdinovia, to boli spisovatelia, skutočne!

Ľ. Š.: Na počítači pracujete?

J. CH. K.: Nie. Ani nemienim.

Ľ. Š.: Vraj už Platón povedal, že každá pravda bez humoru je podozrivá. Máte zmysel pre humor?

J. CH. K.: Môj otec ešte deň pred smrťou žartoval. Mal zmysel pre humor. Dúfam, že niečo z toho prešlo aj na mňa. A myslím si, že človek, ktorý by vôbec nemal zmysel pre humor, bol by trochu smutný človek.

Ľ. Š.: Ak sa to dá, povedzte, ktoré s l o v o máte najradšej?

J. CH. K.: Azda v e r n o s ť. Vernosť pravde, nie nejaká bojovná vernosť, ale skôr by som povedal vernosť v láske. Aj v Písme stojí, že máme byť „pracovníkmi pravdy v láske".

Zo súkromného archívu Ľuby Šajdovej